

عوامل مؤثر بر مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح گندم استان آذربایجان غربی

سلیمان رسولی آذر*

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد

سعید فعلی

دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

غلامرضا پزشکی‌راد

دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

هدف تحقیق پیمایشی حاضر، سنجش و تحلیل عوامل مؤثر بر مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح گندم می‌باشد. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه‌ای ساختارمند حاوی سؤالات بسته پاسخ بوده که روایی و پایایی آن تأیید گردید. جامعه آماری مورد نظر شامل کلیه کارشناسان ناظر طرح گندم استان آذربایجان غربی است ($N=76$). با استفاده از روش تمام‌شماری اقدام به جمع‌آوری اطلاعات گردید و در نهایت، ۶۹ پرسش‌نامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های توصیفی تحقیق نشان می‌دهند که مهارت‌های مدیریت مزرعه نیمی از کارشناسان ناظر طرح گندم ($70/50$ درصد یا ۳۵ نفر) در سطح متوسط قرار دارد که به ترتیب توانایی در بخش‌های کنترل علف‌های هرز، بیماری‌ها و آفات مزارع گندم، تغذیه گندم، آبیاری و نیاز آبی گیاه و مکانیزاسیون است. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که بین متغیرهای سن، سابقه کشاورزی و تعداد شرکت کارشناسان ناظر در دوره‌های آموزشی با میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. شایان ذکر است که بین میانگین میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح در رابطه نوع شغل اصلی آن‌ها نیز تفاوت معنی‌داری به‌دست آمد.

واژگان کلیدی: مهارت، مدیریت مزرعه، کارشناس ناظر، طرح گندم، آذربایجان غربی.

مقدمه

توسعه بخش کشاورزی و افزایش بهره‌وری منابع تولید در این بخش نیازمند افزایش دائمی سطح دانش و مهارت مدیران واحدهای بهره‌برداري و توليدکنندگان کشاورزي است. با توجه به این که مدیریت واحدهای بهره‌برداري گندم عمده سنتی و غیرتجاری در اختیار روستاییان می‌باشد، این واحدها با چالش‌هایی مواجه هستند، از جمله: تلفات آب (مکنون، ۱۳۸۳)، فرسایش خاک (معروف، ۱۳۸۵)، ضایعات محصولات (بی نام، ۱۳۸۴)، مصرف بیش از حد سموم و کود شیمیایی و ... از این رو، می‌توان گفت که مسأله و چالش اصلی موجود در مزارع گندم کشور، عدم مدیریت صحیح مزارع می‌باشد که در صورت توجه به این عامل مهم پیشرفت‌های زیادی در کشاورزی کشور شاهد خواهیم بود. مؤمنی و ملکوتی (۱۳۸۳) نیز معتقد هستند که عدم بهره‌برداري صحیح بیش از هر چیز به پایین بودن آگاهی و اطلاعات و مهارت‌های فنی کشاورزان به ویژه در مورد بهره‌برداران خرد که بخش وسیعی از کشاورزان کشور را تشکیل می‌دهند، مربوط می‌شود. از این رو، "مجری طرح افزایش عملکرد و تولید گندم آبی و دیم کشور" در راستای بهبود مدیریت فنی مزارع گندم پروژه‌هایی را طراحی و به مورد اجرا گذاشته است که یکی از این پروژه‌ها، "مدیریت مزارع گندم" است. رلیز^۱ (۲۰۰۱) مدیریت مزرعه را علم سازماندهی و کنترل منابع یک مزرعه تعریف می‌کند که بیشترین مزایای اقتصادی را برای تشکیلات زراعی داشته باشد. رایسچرت و همکاران^۲ (۲۰۰۵) معتقد هستند که هدف کلی هر برنامه ترویجی مدیریت مزرعه، کمک به کشاورزان برای بهبود بخشیدن به مهارت‌های مدیریتی برای افزایش بهره‌وری کشاورزی، سوددهی و رسیدن به اهداف بلندمدت است. توفیق یک برنامه ترویجی در انتقال مهارت‌های مدیریت مزرعه، به‌طور مستقیم متأثر از بهره‌مندی مؤثر و میدانی از کارشناسان کارآمد است، از این رو، مهندسان کشاورزی به‌عنوان کارشناسان ناظر طرح در نقش بازوان میدانی طرح برای انتقال مهارت‌های نوین مدیریت مزرعه ایفای نقش می‌کنند.

مأموریت این کارشناسان ناظر، ارائه خدمات مشاوره‌ای در چهار زمینه: آبیاری و نیاز آبی گیاه، تغذیه گندم، مکانیزاسیون و کنترل علف‌های هرز، بیماری‌ها و آفات مزارع گندم به کشاورزان تحت پوشش طرح گندم در راستای بهبود مدیریت مزارع آنان است. ساکایی^۳ (۲۰۰۵) معتقد است که مشاوران کشاورزی می‌توانند با انتقال مهارت‌های نوین مدیریت مزرعه به کشاورزان در بهبود اثربخشی خدمات ترویجی نقش مهمی را ایفاء کنند. رولینگ و گروت (۱۳۷۸) مشاوره با کشاورزان را نه تنها به منظور افزایش بهره‌وری در مورد فن آوری‌های پیچیده (محور اصلی)، بلکه شامل توسعه و گسترش مزرعه به‌عنوان یک واحد اقتصادی می‌دانند و بیان می‌کنند که در این رهیافت، تمرکز بر مدیریت مزرعه است. چیپتا^۴ (۲۰۰۶) نیز اظهار می‌دارد که خدمات مشاوره‌ای کشاورزی چیزی فراتر از توسعه و بهبود مهارت‌های کشاورزی و مدیریتی کشاورزان نیست. گزارش‌ها نشان می‌دهند که برنامه‌های آموزشی - ترویجی درباره مدیریت مزرعه می‌تواند مهارت‌های مدیریتی کشاورزان را به‌طور محسوسی بهبود بخشد (Rolls, 2001; Hughes & Venema, 2005).

حال، سؤالی که ذهن محققان و برنامه‌ریزان بخش کشاورزی را به خود مشغول کرده است، این است که این عاملان ترویج، از چه میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه برای انتقال به کشاورزان برخوردار هستند؟ مارکو و بلاند^۵ (۲۰۰۴) در تحقیق خویش در میانمار نشان دادند که اکثریت مروجان کشاورزی مهارت و تجارب اندکی در زمینه تولیدات گیاهی، تکنولوژی بذر، اقتصاد کشاورزی و به خصوص مدیریت آب و خاک دارند. آل‌ریمای^۶ (۲۰۰۳) نیز در تحقیقی مشابه به منظور ارزیابی مهارت‌های مدیریت مزرعه مروجان اردن نشان داد که بیشترین میزان دانش مدیریت مزرعه مروجان در مهارت‌های اقتصاد کشاورزی، مدیریت آب و خاک و تولیدات حیوانی است و رابطه مثبت و معنی‌داری را بین سن، سابقه کار، سطح تحصیلات و نگرش نسبت به

1- Rolls

2- Ruyschaert et al.

3-Sakai

4- Chipeta

5- Marcho & Boland

6-Al-Rimawi

مهارت‌های مدیریت مزرعه با میزان این مهارت‌ها به‌دست آوردند. پژوهش فعلی و پزشکی راد (۱۳۸۶) در ارزیابی مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح گندم استان کردستان نشان داد که مهارت‌های: شناخت انواع کودها و اثرات آنها، انتخاب رقم مناسب برای کاشت، شناخت علائم کمبود مواد غذایی در گندم و کاربرد، سرویس و نگهداری تراکتور، بیشترین میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان را به خود اختصاص داده‌اند. صدیقی و نیکدخت (۱۳۸۴) نیز آموزش را یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح ذکر کرده‌اند. کرمی و حیاتی (۱۳۷۷) نیز در تحقیق خویش عوامل مؤثر بر میزان موفقیت عاملان ترویج را سن، سطح تحصیلات و طول دوره آموزشی شناسایی کردند. این تحقیق نیز، در راستای مطالعات قبلی و در پاسخ به این سؤالات طراحی شده است که کارشناسان ناظر طرح گندم، خود از چه میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه برخوردار هستند؟ و چه عواملی بر مهارت‌های مدیریتی مزرعه کارشناسان ناظر طرح تأثیرگذار هستند؟ جواب سؤالات مذکور با بررسی پیش‌نگاشته‌های موجود یافت نشد. از این‌رو، هدف کلی این تحقیق، بررسی عوامل مؤثر بر مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح گندم استان آذربایجان غربی می‌باشد و اهداف اختصاصی این تحقیق به این شرح می‌باشند:

- ۱- توصیف ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای کارشناسان ناظر طرح گندم استان؛
- ۲- توصیف میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه در کارشناسان ناظر طرح استان؛
- ۳- بررسی مسائل و مشکلات کارشناسان ناظر طرح استان؛
- ۴- بررسی رابطه بین میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر با ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای آن‌ها.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش تحقیق پیمایشی و همبستگی با استفاده از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه کارشناسان ناظر طرح گندم آبی استان آذربایجان غربی در سال زراعی ۱۳۸۶-۸۷ می‌باشد (N=۷۶). با توجه به تعداد کارشناسان ناظر طرح گندم و به‌منظور گردآوری اطلاعات دقیق و جامع از روش سرشماری یا "تمام شماری" استفاده شده است. در نوبت اول ارسال پستی پرسش‌نامه‌ها، ۴۹ نفر پاسخ دادند. پس از ارسال مجدد پرسش‌نامه‌ها، در نهایت تعداد ۶۹ مورد از پرسش‌نامه‌های کارشناسان ناظر جمع‌آوری شد. با توجه به عدم بازگشت تعدادی از پرسش‌نامه‌های کارشناسان ناظر و به‌منظور بالابردن اعتبار نتایج تحقیق و قابلیت تعمیم آن به کل جامعه مورد تحقیق، طبق پیشنهاد لیندனர் و وینگنباخ^۱ (۲۰۰۲) پاسخ‌های پرسش‌نامه‌های کارشناسانی که در اولین مرحله توزیع، پرسش‌نامه‌های خود را باز پس داده بودند^۲ و کارشناسانی که پس از پیگیری مجدد پرسش‌نامه‌های خود را باز پس داده بودند^۳ از نظر متغیرهای اصلی تحقیق با هم مقایسه شدند و چون تفاوت معنی‌داری بین پاسخ‌های این دو گروه مشاهده نشد، نتیجه گرفته شد که پاسخ‌های بقیه کارشناسانی که پرسش‌نامه‌ها را باز پس نداده بودند، مشابه پاسخ‌های کارشناسانی است که پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کرده و باز پس داده‌اند.

ابزار مورد استفاده در این روش برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات پرسش‌نامه بود که سؤالات آن در سه دسته طراحی شده بود که به ترتیب برای سنجش مهارت‌های مدیریت مزرعه (طیف لیکرت)، مسائل و مشکلات کارشناسان در طرح گندم (طیف لیکرت) و ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان استفاده گردید. جهت تعیین روایی^۴ پرسش‌نامه چندین نسخه از آن در اختیار گروهی از متخصصان شامل استادان گروه ترویج

1- Lindner & Wingenbach

3-Late Respondents

2- Early Respondents

4- Validity

و آموزش کشاورزی، تعدادی از کارشناسان جهاد کشاورزی استان آذربایجان غربی و تعدادی از کارشناسان ناظر طرح گندم قرار داده شد و بر حسب پیشنهادهای آنان، اصلاحات لازم صورت گرفت. جهت تعیین ضریب اعتبار^۱، تعداد ۲۰ پرسش‌نامه خارج از جامعه آماری (شهرستان تبریز) توزیع گردید. پس از جمع آوری پرسش‌نامه‌های مذکور، داده‌ها وارد کامپیوتر شد و با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش آلفای کرونباخ، اعتبار پرسش‌نامه بین ۰/۷۹ و ۰/۸۲ به دست آمد.

نتایج و بحث

ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای کارشناسان ناظر طرح گندم

نتایج تحقیق نشان می‌دهند که میانگین سن کارشناسان ناظر ۳۰ سال با انحراف معیار ۴ سال است که تقریباً نیمی از آن‌ها (۷۰/۵۰ درصد یا ۳۵ نفر) در گروه سنی ۳۴-۲۹ سال قرار دارند. میانگین سابقه کشاورزی پاسخگویان ۶ سال است که به طور متوسط ۴ سال آن را به عنوان کارشناس ناظر طرح مشغول به کار می‌باشند. از طرفی، به طور متوسط ۵۲ کشاورز و ۷۴ قطعه سطح زیر کشت تحت پوشش کارشناسان ناظر طرح قرار دارند (جدول ۱). از نظر گرایش‌های تحصیلی، ۶۰/۹۰ درصد (۴۲ نفر) از پاسخگویان، فارغ‌التحصیل زراعت و اصلاح نباتات، ۱۱/۶۰ درصد (۸ نفر)، ترویج و آموزش کشاورزی، ۷/۲۰ درصد (۵ نفر)، ماشین‌آلات کشاورزی، ۱۰/۱۵ درصد (۷ نفر) خاکشناسی و ۱۰/۱۵ درصد (۷ نفر) از پاسخگویان، فارغ‌التحصیل رشته‌های کشاورزی می‌باشند.

ارتقاء کیفیت نیروی انسانی از عوامل پیشرفت بخش کشاورزی و آموزش هم‌اثری برای نیل به این هدف است. از این رو، یکی از سؤالات این تحقیق، تعداد دوره‌های آموزشی است که کارشناسان ناظر در آن شرکت داشته‌اند. کارشناسان بیان کرده‌اند که به طور متوسط در ۵ دوره آموزشی شرکت کرده‌اند که ۲۸/۹۵ درصد آن درباره کاشت، ۳۰/۷۹ درصد درباره داشت، ۲۵/۱۰ درصد درباره برداشت و ۱۱/۹۸ درصد هم درباره زمان پس از برداشت گندم است (جدول ۱). از طرفی، اکثریت کارشناسان ناظر، مدرس (اساتید دانشگاه، محققان مراکز تحقیقات و کارشناسان اجرایی) مطلوب را محققان مراکز تحقیقات (۳۷ نفر یا ۵۳/۶۰ درصد)، روش آموزشی (کلاس، کارگاه و بازدید آموزشی) مطلوب را کارگاه آموزشی (۳۵ نفر یا ۵۰/۷۰ درصد) و محتوای (متمرکز در یک موضوع خاص، متناسب با زمان مورد نیاز و متنوع) مطلوب دوره‌ها را متنوع (۳۴ نفر یا ۴۹/۳۰ درصد) بیان کرده‌اند.

جدول ۱- توصیف ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان ناظر طرح گندم (n=۶۹)

متغیر	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
سن (سال)	۳۰/۲۰	۴/۲۶	۲۳	۴۲
سابقه کشاورزی (سال)	۵/۶۹	۷/۱۳	۰	۳۰
کشاورز تحت پوشش (نفر)	۵۱/۷۶	۳۱/۲۱	۱۸	۲۴۱
سابقه شغلی به عنوان کارشناس ناظر طرح (سال)	۳/۶۱	۱/۷۱	۱	۸
قطعات سطح زیر کشت تحت پوشش (تعداد)	۷۴/۱۴	۴۲/۰۷	۲۵	۲۷۱
شرکت در دوره‌های آموزشی (تعداد)	۵/۳۱	۲/۴۳	۲	۱۵
شرکت در دوره‌های آموزشی کاشت گندم (درصد)	۲۸/۹۵	۱۲/۱۱	۰	۷۰
شرکت در دوره‌های آموزشی داشت گندم (درصد)	۳۰/۷۹	۱۳/۵۷	۰	۷۰
شرکت در دوره‌های آموزشی برداشت گندم (درصد)	۲۵/۱۰	۱۲/۰۳	۰	۵۰
شرکت در دوره‌های آموزشی پس از برداشت گندم (درصد)	۱۱/۹۸	۸/۲۳	۰	۳۰

نتایج تحقیق نشان می‌دهند که اکثریت کارشناسان ناظر طرح را مردان با تعداد ۶۱ نفر (۸۸/۴۰ درصد) تشکیل می‌دهند. از طرفی، اکثریت پاسخگویان (۶۵ نفر یا ۹۴/۲۰ درصد) سطح تحصیلات خود را کارشناسی ذکر کرده‌اند. تقریباً چهار پنجم (۵۶ نفر یا ۸۱/۲۰ درصد) پاسخگویان، ساکن (بومی) منطقه تحت پوشش خویش هستند و ۷۷ درصد (۸۰/۷۶ درصد یا ۵۳ نفر) آن‌ها اظهار داشته‌اند که مدیریت مزرعه گندم شغل اصلیشان است (جدول ۲).

جدول ۲- طبقه‌بندی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان ناظر طرح گندم (n=۶۹)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۶۱	۸۸/۴۰
	زن	۸	۱۱/۶۰
سطح تحصیلات	کارشناسی	۶۵	۹۴/۲۰
	کارشناسی ارشد	۴	۵/۸۰
وضعیت اسکان	بومی	۵۶	۸۱/۲۰
	غیربومی	۱۳	۱۸/۸۰
مدیریت مزارع گندم به	بلی	۵۳	۷۶/۸۰
	خیر	۱۶	۲۳/۲۰

میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه در کارشناسان ناظر طرح

برای سنجش میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه در کارشناسان ناظر طرح، با توجه به مرور ادبیاتی پژوهش (فعلی و پزشکی‌راد، ۱۳۸۶؛ صدیقی و نیکدخت، ۱۳۸۴) و نظرخواهی از صاحب‌نظران طرح از ۱۸ گویه در قالب چهار بخش آبیاری و نیاز آبی گیاه، تغذیه گندم، مکانیزاسیون و کنترل علف‌های هرز، بیماری‌ها و آفات مزارع گندم استفاده شد و از کارشناسان درخواست شد تا میزان مهارت‌های مدیریتی خویش را در قالب طیف لیکرت ۵ قسمتی (خیلی کم=۱، کم=۲، متوسط=۳، زیاد=۴، خیلی زیاد=۵) بیان کنند.

جدول ۳، میانگین، انحراف معیار و اولویت‌بندی گویه‌های مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر را نشان می‌دهد. همان‌گونه که یافته‌ها در جدول ۳ نشان می‌دهند، مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر با میانگین ۳/۴۶ (انحراف معیار = ۰/۵۷) در سطح "متوسط و زیاد" قرار دارد. میانگین و انحراف معیار هر یک از گویه‌ها نشان می‌دهند که کارشناسان ناظر مورد مطالعه، مهارت‌های مدیریت مزرعه خویش را به ترتیب توانایی، شناخت علف‌های هرز مزارع گندم و روش‌های کنترل و مبارزه (M=۴/۲۰ و SD=۰/۷۹)، شناخت انواع کودها و اثرات آن‌ها (M=۴/۰۲ و SD=۰/۸۸) و تعیین زمان، میزان و نحوه مصرف کود مورد نیاز گیاه (M=۴ و SD=۰/۷۹) ذکر کرده بودند.

بر مبنای دامنه امتیازها و دسته‌بندی نمرات، میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح به سه سطح با فواصل برابر تقسیم شد. جدول ۴، توزیع فراوانی کارشناسان ناظر را بر حسب طبقه‌بندی مورد نظر نشان می‌دهد، به طوری که نیمی از کارشناسان ناظر مورد مطالعه (۵۰/۷۰ درصد یا ۳۵ نفر) دارای مهارتی در سطح متوسط و مهارت ۴۶ درصد (۴۰/۴۶ درصد یا ۳۲ نفر) در سطح خوب و مهارت ۳ درصد (۲/۹۰ درصد یا ۲ نفر) در سطح ضعیف هستند.

جدول ۳- میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح گندم (n=۶۹)

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	گویه‌ها
۱	۱/۰۳	۳/۶۰	کاربرد، سرویس، نگهداری و تنظیمات دستگاه‌های کارنده
۲	۰/۸۸	۳/۵۷	کاربرد، سرویس، نگهداری و تنظیمات خاک‌ورزی‌های اولیه
۳	۰/۹۶	۳/۵۵	کاربرد، سرویس، نگهداری و تنظیمات خاک‌ورزی‌های ثانویه
۴	۱/۱۱	۳/۵۲	کاربرد، سرویس، نگهداری و تنظیمات کودپاش
۵	۱/۲۳	۳/۳۸	کاربرد، سرویس، نگهداری و تنظیمات سمپاش‌های رایج
۶	۰/۸۷	۳/۲۷	کاربرد، سرویس و نگهداری تراکتور
۷	۱/۱۳	۳/۱۰	کاربرد، سرویس، نگهداری و تنظیمات کمینات
۸	۱/۲۹	۲/۸۹	کاربرد، سرویس، نگهداری و تنظیمات کمباین
	۰/۸۰	۳/۳۶	میزان مهارت‌های بخش مکانیزاسیون
۱	۰/۸۸	۴/۰۲	شناخت انواع کودها و اثرات آن‌ها
۲	۰/۷۹	۴	تعیین زمان، میزان و نحوه مصرف کود مورد نیاز گیاه
۳	۰/۹۰	۳/۹۴	شناخت علائم کمبود مواد غذایی در گندم
۴	۱/۰۷	۳/۷۶	نمونه‌برداری خاک برای تجزیه و تحلیل و تفسیر نتایج
	۰/۷۰	۳/۹۳	میزان مهارت‌های بخش تغذیه گندم
۱	۰/۷۹	۴/۲۰	شناخت علف‌های هرز مزارع گندم و روش‌های کنترل و مبارزه
۲	۰/۶۶	۳/۹۷	شناخت آفات مزارع گندم و روش‌های مبارزه با آن
۳	۰/۸۰	۳/۹۴	آشنایی با انواع سموم شیمیایی و نحوه استفاده از آن‌ها
۴	۰/۸۴	۳/۸۸	شناخت بیماری‌های مزارع گندم و روش‌های مبارزه با آن
	۰/۶۴	۴	میزان مهارت‌های بخش کنترل علف‌های هرز، بیماری‌ها و آفات
۱	۰/۹۷	۳/۷۶	تنش‌های آبی و مدیریت مراحل مختلف آبیاری مزارع گندم
۲	۰/۸۱	۳/۴۶	روش‌های مختلف آبیاری مزارع گندم و مقایسه آن‌ها
	۰/۷۴	۳/۶۱	میزان مهارت‌های بخش آبیاری و نیاز آبی گیاه
	۰/۵۷	۳/۴۶	مجموع

* خیلی کم=۱، کم=۲، متوسط=۳، زیاد=۴، خیلی زیاد=۵

جدول ۴- طبقه‌بندی میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح گندم

درصد	فراوانی	طبقه	دسته‌بندی داده‌ها
۲/۹۰	۲	ضعیف	۱-۲/۴۹
۵۰/۷۰	۳۵	متوسط	۲/۵-۳/۵
۴۶/۴۰	۳۲	خوب	۳/۵۱-۵
۱۰۰	۶۹	جمع	

مسائل و مشکلات کارشناسان ناظر طرح

بدون شک اجرای هر پروژه‌ای در جامعه روستایی به‌ویژه اگر نوآورانه باشد با مسایل و مشکلات متعددی روبه‌رو است. در مورد مسائل و مشکلات که کارشناسان ناظر در طرح گندم با آن روبه‌رو هستند، فقدان وسیله نقلیه در اولویت اول ذکر شده است. با توجه به شرایط موجود، افزایش تعداد وام‌های کم‌بهره از طریق معرفی سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، یک امر بدیهی و کارساز به حساب می‌آید. عدم پرداخت حق‌الزحمه (۳۰ درصد) توسط کشاورزان و بیمه نبودن کارشناسان ناظر طرح از دیگر مشکلات کارشناسان ناظر طرح است که در اولویت‌های بعدی قرار دارند (جدول ۵).

جدول ۵- مسائل و مشکلات کارشناسان ناظر طرح (n=۶۹)

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	گویه‌ها
۱	۱/۳۳	۴/۱۴	فقدان وسیله نقلیه
۲	۱/۲۱	۴/۰۲	عدم پرداخت حق‌الزحمه (۳۰ درصد) توسط کشاورزان
۳	۱/۴۲	۴/۰۱	بیمه نبودن کارشناسان ناظر طرح
۴	۱/۳۹	۳/۹۵	عدم امنیت شغلی کارشناسان ناظر طرح
۵	۱/۱۰	۳/۵۵	فقدان حمایت جدی از کارشناسان ناظر طرح در مراکز خدمات روستایی
۶	۱/۲۴	۳/۵۲	دیر منعقد شدن قراردادهای بین کشاورزان و کارشناسان ناظر طرح
۷	۱	۳/۴۴	بازده پایین فعالیت‌ها به خاطر تأثیر عوامل جانبی مانند کیفیت پایین نهاده‌ها، زمین و...
۸	۱/۳۲	۳/۴۴	عدم اعتقاد بسیاری از کارشناسان و مدیران به طرح خودکفایی گندم
۹	۱/۲۱	۳/۳۱	آموزش عمدتاً تئوری کارشناسان ناظر طرح
۱۰	۱/۳۵	۳/۳۱	متفاوت بودن حق‌الزحمه کارشناسان ناظر طرح با وجود قراردادهای مشابه
۱۱	۱/۲۷	۲/۸۵	نبود عدالت در توزیع زمین‌های تحت نظارت بین کارشناسان ناظر از نظر منطقه جغرافیایی

* خیلی کم=۱، کم=۲، متوسط=۳، زیاد=۴، خیلی زیاد=۵

تأثیر ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان ناظر بر میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آنان

مقایسه میانگین رتبه‌ای میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان بومی با کارشناسان غیربومی ($Z = -0.230$ و $U = 347$) حاصل از جدول ۶ در سطح معنی‌داری ($P = 0.118$) نشان می‌دهد که بین کارشناسان بومی با کارشناسان غیربومی از نظر میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه اختلاف معنی‌داری وجود ندارد.

با مقایسه میانگین رتبه‌ای میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسانی که شغل اصلی آن‌ها مدیریت مزارع گندم است با سایر کارشناسان ($Z = -1.096$ و $U = 347$) حاصل از جدول ۶ در سطح معنی‌داری ($P = 0.039$) می‌توان عنوان نمود که بین کارشناسانی که شغل اصلی آن‌ها مدیریت مزارع گندم است با سایر کارشناسان از نظر میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه اختلاف معنی‌داری وجود دارد، به طوری که میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسانی که شغل اصلی آن‌ها مدیریت مزارع گندم است (میانگین رتبه‌ای = $36/45$) از سایر کارشناسان (میانگین رتبه‌ای = $28/19$) بیشتر است.

جدول ۶- تأثیر ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان ناظر بر میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آنان
(n=۶۹)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	آزمون U	آزمون Z	سطح معنی‌داری
وضعیت اسکان	بومی	۵۶	۳۴ / ۷۳	۳۴۹	-۰ / ۲۳۰	۰ / ۸۱۸
	غیربومی	۱۳	۳۶ / ۱۵			
مدیریت مزارع گندم به عنوان شغل اصلی	بلی	۵۳	۳۶ / ۴۵	۳۴۷	-۱ / ۰۹۶*	۰ / ۰۳۹
	خیر	۱۶	۲۸ / ۱۹			

* P 0.05 ≤

رابطه بین میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر با ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای آن‌ها

بررسی ضرایب همبستگی نشان می‌دهد که رابطه میان تعداد کشاورز تحت پوشش، تعداد سال‌های نظارت در طرح و تعداد قطعات سطح زیرکشت تحت پوشش کارشناسان ناظر با میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها معنی‌دار نیست. بنابراین می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد، قضاوت نمود که بین متغیرهای مذکور و میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان هیچ‌گونه رابطه معنی‌داری وجود ندارد. شایان ذکر است که برای توصیف میزان همبستگی بین متغیرها از الگوی دیویس (Davis, ۱۹۷۱) استفاده شده است که براساس این الگو، ضرایب همبستگی ۰/۰۹ - ۰/۰۱ = جزئی، ۰/۲۹ - ۰/۱۰ = پایین، ۰/۴۹ - ۰/۳۰ = متوسط، ۰/۶۹ - ۰/۵۰ = بالا، ۰/۹۹ - ۰/۷۰ = خیلی بالا و ۱ = کامل، توصیف می‌شوند.

ضریب اسپیرمن محاسبه شده برای متغیر سن و متغیر مهارت‌های مدیریت مزرعه، معادل $r_s = 0/339$ است که در سطح ۱٪ معنی‌دار می‌باشد ($p = 0/004$). بنابراین با اطمینان ۹۹٪ می‌توان قضاوت نمود که بین سن کارشناسان ناظر طرح و میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح متوسط وجود دارد. به طوری که هرچه سن کارشناسان ناظر طرح افزایش پیدا می‌کند، میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها نیز افزایش می‌یابد و بالعکس.

ضریب اسپیرمن محاسبه شده برای متغیر سابقه کشاورزی و متغیر مهارت‌های مدیریت مزرعه، معادل $r_s = 0/239$ است که در سطح ۵٪ معنی‌دار می‌باشد ($p = 0/048$). بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان قضاوت نمود که بین سابقه کشاورزی کارشناسان ناظر طرح و میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح پایین وجود دارد. به طوری که هرچه سابقه کشاورزی کارشناسان ناظر طرح افزایش پیدا می‌کند، میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها نیز افزایش می‌یابد و بالعکس.

ضریب اسپیرمن محاسبه شده برای متغیر شرکت در دوره‌های آموزشی و متغیر مهارت‌های مدیریت مزرعه، معادل $r_s = 0/064$ است که در سطح ۵٪ معنی‌دار می‌باشد ($p = 0/031$). بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان قضاوت نمود که بین شرکت کارشناسان ناظر طرح در دوره‌های آموزشی و میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح جزئی وجود دارد. به طوری که هرچه کارشناسان ناظر طرح در دوره‌های آموزشی شرکت بیشتری بکنند، میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها نیز افزایش می‌یابد و بالعکس. محققان دیگر، نیز، در تحقیق خویش، این روابط را بررسی و صحت معنی‌داری آنان را تأیید کردند (کرمی و حیاتی، ۱۳۷۷؛ صدیقی و نیکدخت، ۱۳۸۴؛ Al-Rimawi, 2003).

جدول ۷- همبستگی بین میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح و متغیرهای تحقیق (n=۶۹)

متغیر	ضریب همبستگی و سطح معنی‌داری	
	p	r _s
سن	۰/۰۰۴	۰/۳۳۹**
سابقه کشاورزی	۰/۰۴۸	۰/۲۳۹*
کشاورز تحت پوشش	۰/۹۳۰	-۰/۰۱۱
سابقه شغلی به‌عنوان کارشناس ناظر طرح	۰/۰۵۶	۰/۲۳۱
قطعات سطح زیر کشت تحت پوشش	۰/۷۷۸	-۰/۰۳۵
شرکت در دوره‌های آموزشی	۰/۰۳۱	۰/۰۶۴*

* P 0.05≤

**P≤ 0.01

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کارشناسان ناظر طرح جهت موفقیت در کار خود و افزایش تولید گندم مزارع تحت پوشش خود باید از مهارت‌های مدیریت مزرعه برخوردار باشند. این امر سبب می‌شود تا آن‌ها به‌نحو مطلوبی مزارع تحت پوشش خود را مدیریت نموده و با مشاوره مؤثر به کشاورزان زمینه توسعه فعالیت خود و در نتیجه افزایش تولید گندم را فراهم نمایند. از این‌رو، هدف کلی این تحقیق، بررسی عوامل مؤثر بر مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح گندم استان آذربایجان غربی می‌باشد. نتایج تحقیق، میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح را در سطح متوسط نشان می‌دهد که به ترتیب توانایی، دارای مهارت‌هایی در بخش‌های کنترل علف‌های هرز، بیماری‌ها و آفات مزارع گندم، تغذیه گندم، آبیاری و نیاز آبی گیاه و مکانیزاسیون هستند. نتایج توصیفی تحقیق، مسائل و مشکلات کارشناسان ناظر در طرح گندم را به ترتیب: فقدان وسیله نقلیه، عدم پرداخت حق‌الزحمه توسط کشاورزان و فقدان حمایت بیمه‌ای نشان می‌دهد. با توجه به عدم پرداخت حق‌الزحمه کارشناسان ناظر توسط کشاورزان پیشنهاد می‌گردد که بندی در متن قرارداد کشت گندم به عنوان خدمات مدیریتی و مشاوره‌ای کارشناسان ناظر با ذکر میزان دستمزد و نحوه وصول آن گنجانده شود تا واحدهای اجرایی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی بتوانند در جهت وصول حق‌الزحمه کارشناسان ناظر اقدام کنند. از طرف دیگر، بهره‌مندی کارشناسان ناظر از حق بیمه، گزینه‌ای است که باید به آن توجه شود تا آن‌ها با فراغت بیشتری به مدیریت مزارع گندم تحت پوشش خود پردازند.

از نتایج دیگر این تحقیق می‌توان به تأثیر نوع شغل اصلی کارشناسان ناظر طرح بر میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها اشاره داشت. به‌طوری‌که میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسانی که شغل اصلی آن‌ها مدیریت مزارع گندم است از سایر کارشناسان، بیشتر است. از این‌رو، توصیه می‌گردد که کارشناسان ناظر طرح از بین افرادی گزینش شوند که مشاغل متعدد ندارند و فرصت کافی برای حضور با برنامه در مزارع گندم دارند.

نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن نشان می‌دهد که بین میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه کارشناسان ناظر طرح با متغیرهای سن، سابقه کشاورزی و شرکت آن‌ها در دوره‌های آموزشی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بدین معنی که هرچه سن، سابقه کشاورزی و شرکت کارشناسان ناظر طرح در دوره‌های آموزشی بیشتر می‌شود، میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها نیز افزایش می‌یابد و بالعکس. با توجه به رابطه

مثبت و معنی‌دار بین شرکت کارشناسان ناظر طرح در دوره‌های آموزشی با میزان مهارت‌های مدیریت مزرعه آن‌ها، توصیه می‌گردد که آموزش‌های کارشناسان ناظر توسط محققان مراکز تحقیقات و به صورت کارگاه آموزشی در موضوعات متنوع برگزار گردد.

منابع

- ۱- بی‌نام. (۱۳۸۴). ضایعات کشاورزی. روزنامه هدف و اقتصاد مورخه ۲۳ اسفند سال ۱۳۸۴.
- ۲- رولینگ، ن. و گروت، الف. (۱۳۷۸). ارائه یک چارچوب برای مقایسه رهیافت‌های مختلف ترویجی مورد استفاده در مدل ترویجی متعارف، (مترجم: ح. سعدی). مجله جهاد، سال هجدهم، شماره ۲۱۳-۲۱۲.
- ۳- صدیقی، س. و نیکدخت، ر. (۱۳۸۴). بررسی پروژه مهندسیین مزارع گندم کشور. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. سال سوم، شماره نهم، صص ۴۴-۵۱.
- ۴- فعلی، س. و پزشکی‌راد، غ. (۱۳۸۶). ارزیابی نیازهای آموزشی ناظران گندم با استفاده از مدل باریج (مطالعه موردی: استان کردستان). ماهنامه علمی- ترویجی جهاد، سال ۲۷، شماره ۲۸۰، صص: ۸۲-۷۴.
- ۵- کرمی، ع. و حیاتی، د. (۱۳۷۷). سازه‌های مؤثر بر فعالیت و مقبولیت مروجین روستایی جهاد سازندگی در استان فارس. مجموعه مقالات اولین سمینار منابع طبیعی، امور دام و آبزیان، جلد اول. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی.
- ۶- معروف، ف. (۱۳۸۵). فرسایش خاک. روزنامه قدس: یکشنبه ۱۰ اردیبهشت ۱۳۸۵.
- ۷- مکنون، ر. (۱۳۸۳). نگرش جامع به منابع آب: راهبردی برای برنامه چهارم توسعه کشور. آب و توسعه، ویژه‌نامه بحران آب.
- ۸- مؤمنی، ع. و ملکوتی، م. ج. (۱۳۸۳). وضعیت کشاورزی ایران. در: بنایی، م. ح.، مؤمنی، ع.، بای‌بوردی، م. و ملکوتی، م. ج. (ویرایشگران)، خاک‌های ایران: تحولات نوین در شناسایی، مدیریت و بهره‌برداری. تهران: انتشارات سنا. صص. ۸۹-۷۲.
- 9- Al-Rimawi, A. S. (2003). Jordanian extension agents' attitudes Jordan toward farm business management and training needs. *Journal of International Agricultural and Extension Education*, 10 (2): 7-17.
- 10- Chipeta, S. (2006). Demand driven agricultural advisory services. Swiss Center for Agricultural Extension and Rural Development: Neuchatel Group.
- 11- Davis, J. A. (1971). *Elementary survey analysis*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- 12- Hughes, O. & Venema, J. H. (2005). *Integrated soil, water and nutrient management in semi-arid Zimbabwe: Farmer Field Schools Facilitators' Manual*. vol. 1, Harare, Zimbabwe: FAO.
- 13- Lindner, J. R. & Wingenbach, G. J. (2002). Communicating the handling of non-response error in journal of extension research in brief articles. *Journal of Extension*, 40 (6).
- 14- Marcho, K. & Boland, H. (2004). Agricultural training in Myanmar: extension agents' perceptions of training needs. *Journal of International Agricultural and Extension Education*, 11 (1): 5-16.
- 15- Rolls, M. J. (2001). *Review of farm management in extension programs in central and eastern European countries*. FAO, Rome, Italy
- 16- Ruysschaert, G., Poesen, J., Verstraeten, G. & Govers, G. (2005). Inter annual variation of soil losses due to sugar beet harvesting in West Europe. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 107: 317-329.
- 17- Sakai, S. (2005). *Basic policy of training programs for extension advisors in 2005*. Available at: www.ei-net.ne.jp/english/textbook/basic-policy.pdf